

УДК 811.161+378.14

ЛІЛІЯ РУСКУЛІС

м. Херсон

ruskulis72@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано місце навчально- та науково-дослідної роботи в процесі підготовки майбутнього вчителя української мови, критерії, що визначають її зміст та характер; напрямки (навчально-наукова робота та власне наукові дослідження), основні завдання, які вирішуються в ході проведення наукових досліджень студентами; охарактеризовано види навчально- та науково-дослідної діяльності студентів і методику їх упровадження в навчальний процес вишів: науковий гурток, студентське наукове товариство, проблемна група, проблемна студентська лабораторія; шляхи організації та проведення наукових та науково-практичних конференцій і конкурсів наукових робіт студентів.

Ключові слова: навчальна- та науково-дослідна робота, науковий гурток, студентське наукове товариство, проблемна група, проблемна студентська лабораторія, наукова та науково-практична конференція, конкурс наукових робіт студентів.

Сучасна школа висуває перед майбутніми вчителями української мови такі завдання, що для їх вирішення необхідним є творчий пошук неординарних рішень, розвиток дослідницьких умінь. Зважаючи на це, випускник ВНЗ повинен оволодіти не тільки фаховими компетентностями, а й набуті навичок наукової діяльності, щоб, аналізуючи здобутки в галузі лінгводидактики, психології та педагогіки, лінгвістики, постійно вдосконалювати свою кваліфікацію, адаптуватися в педагогічному та учнівському колективах. Отже, мова йде про залучення студентів до навчально- та науково-дослідницької діяльності (далі НДДС).

Як слушно зауважує М. Пентиліук, формуванню навичок НДДС сприяють навчальні дисципліни, спецкурси та спецсемінари, участь у гуртках, проблемних групах, наукових та науково-практичних конференціях, конкурсах наукових робіт, підготовка реферативних повідомлень, курсових та дипломних проектів [6, 4].

У ході впровадження НДДС розвивається система інтелектуальних творчих якостей особистості: інтуїція (пряме бачення суті речей без обґрунтування); креативність мислення (нестандартні підходи до вирішення різноманітних навчальних та наукових завдань); творча уява (самостійне створення

нових образів, що реалізуються в оригінальних та цінних продуктах діяльності); дивергентність мислення (здатність запропонувати різноманітні підходи до розв'язання завдань, змінювати їх, бачити проблеми, об'єкти в різних ракурсах); оригінальність мислення (своєрідність якостей розуму, способу розумової діяльності); асоціативність мислення (здатність використовувати асоціації, в т. ч. аналогії) [10, 161].

Питання організації навчально- та науково-дослідницької діяльності студентів на сучасному етапі розвитку лінгводидактики є дуже актуальним і знайшло своє відображення в працях таких науковців: І. Гайдаєнко, І. Єрмакова, О. Копусь, О. Крушельницька, Н. Кушнарєнко, Т. Окунєвич, М. Пентиліук, О. Пехота, З. Слєпкань, М. Фіцула, Г. Цехмістрова, В. Шейко та ін.

Мета статті – проаналізувати особливості організації різних форм навчально- та науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів української мови.

НДДС є невід'ємною складовою навчального процесу у вищих навчальних закладах України. Вона сприяє інтеграції зусиль наукової, освітньої та виробничої діяльності в підготовці фахівців.

НДДС поєднує в собі такі взаємопов'язані напрямки:

1) *навчально-наукову роботу*, що має на меті вивчення основ методології організації та проведення навчально- та науково-дослідницької роботи, закладення базових навичок здійснювати наукові дослідження. Цей напрямок реалізується:

а) під час засвоєння дисципліни «Основи наукових досліджень»;

б) у процесі виконання практичної частини лабораторного заняття (складання плану дослідження, обробка та аналіз результатів дослідження, оформлення наукової частини звіту лабораторної роботи);

в) у ході організації та проведення навчально-наукових семінарів, на яких студенти виступають із повідомленнями, доповідями за результатами проведеного дослідження;

г) шляхом виконання індивідуальних завдань з елементами наукового пошуку;

д) під час підготовки та проголошення рефератів;

е) у ході виробничої практики шляхом збирання та аналізу фактичного матеріалу, який у подальшому використовуватиметься в процесі виконання курсового та дипломного дослідження під керівництвом викладача. Зазначимо, що можливим також є комплексна підготовка дипломних проектів студентів-дипломників різних спеціальностей одного або декількох вишів [11, 7; 12, 24].

Підтримуємо думку науковців В. Ковальчук та Л. Мойсеєва про те, що обов'язковою складовою дослідження (курсowego, дипломного) є ретельне продумування програми або її окремих питань, організація та впровадження спостереження й експерименту, передбачених темою роботи. У ході їх планування визначається мета та методичне завдання, що потрібно перевірити (встановити) (наприклад, під час педагогічної практики, визначити, як проводиться робота з розвитку аудіативних умінь учнів, здійснюється словникова робота на уроках мови тощо – авт.). У подальшому, слідкуючи за ходом спостереження чи експерименту, студент з'ясує, яким шляхом учитель разом із учнями розв'язує поставлене завдання, а саме:

1) визначення місця та значення досліджуваної проблеми в практиці діяльності вчителя на уроці (в системі позакласної роботи);

2) вибір методів, прийомів, засобів навчання з метою ефективного досягнення мети дослідження;

3) окреслення ролі вчителя у вирішенні методичної проблеми;

4) з'ясування ефективності розв'язання завдання;

5) формулювання висновків: опис переваг та недоліків проведеного дослідження.

Аналіз отриманих результатів дасть змогу студентів розробити методичні рекомендації з досліджуваної проблеми для вчителя-словесника, що й визначить робочу гіпотезу наукового дослідження. На підставі отриманих результатів разом із науковим керівником та керівництвом школи визначаються експериментальні та контрольні класи. Результати запровадженого експерименту обговорюються з вчителями, директором школи, його заступником із навчальної роботи, викладачем-керівником дослідження та подаються в курсовій (дипломній) роботі в її практичній частині (розділі). При цьому автор аналізує отриманий результат та робить висновки, чи підтвердилася його робоча гіпотеза [2, 182–184].

2) *власне наукові дослідження*, які впроваджуються здобувачами вищої освіти під керівництвом викладачів [11, 7; 12, 24].

На думку науковців (Н. Кушнарєнко, М. Фіцула, Г. Цехмістрова, В. Шейко та ін.), зміст і характер НДДС визначаються певними чинниками, а саме: науковою проблемою кафедри, факультету (інституту), університету; дослідженнями, що проводяться спільно з профільними для ВНЗ установами та організаціями; іншими ВНЗ; умовами дослідницької роботи студентів, наявністю бази дослідження, можливістю отримання необхідних документів, наявність комп'ютерної техніки, Інтернет [10, 159; 11, 7; 12, 27].

Аналіз наукової літератури дає підстави визначити основні завдання, що стоять перед вищою школою в руслі організації та проведення НДДС, а саме:

- розвиток наукового світогляду майбутнього фахівця, розширення обсягу його теоретичної підготовленості та наукової ерудиції, засвоєння методології та методів наукового дослідження;
- формування творчого мислення та розвиток індивідуальних здібностей студентів

- у розв'язанні теоретико-практичних проблем;
- орієнтація на організацію та здійснення самостійної НДДС;
- заохочення студентів до вирішення наукових проблем, що мають важливе значення для науки й практики;
- самовдосконалення, постійне оновлення власних знань;
- розширення кругозору в певному науковому напрямку, написання курсових та дипломних робіт, публікація отриманих результатів та участь у наукових та науково-практичних конференціях (круглих столах тощо);
- організація роботи наукових шкіл із метою виховання вчених-дослідників, викладачів та вчителів [4, 60; 9, 167; 10, 160; 12, 24–25].

У сучасній вищій школі сприяти розвитку та удосконаленню НДДС покликані наукові гуртки, клуби, проблемні групи, студентські наукові товариства.

Студентське наукове товариство, як означає О. Пехота, – це «об'єднання студентів, які замаються науково-дослідницькою роботою, що організується у вищих навчальних закладах з метою широкого їх залучення до науково-дослідницької роботи, поширення й узагальнення її досвіду, з кінцевою метою – підвищення якості підготовки майбутніх фахівців» [7, 92]. Науковець зазначає, що основною їх метою є всестороннє сприяння науковій, винахідницькій та іншій творчій діяльності студентів та визначає такі основні завдання діяльності товариства: сприяння самостійній НДДС; створення умов для розкриття наукових нахилів та можливостей молодих науковців, їх усестороння підтримка; надання необхідної допомоги у виконанні наукового дослідження та його апробації, висвітленні на шпальтах наукових видань, під час проведення конференцій (семініарів, круглих столів тощо); орієнтація на поширення та популяризацію наукових досліджень у студентському колі, отже, усесторонній обмін інформацією; організація міжвузівської (міжнародної) наукової та культурної співпраці.

Студентське наукове співтовариство у вищому навчальному закладі виконує такі функції:

- організація та проведення заходів із метою пошуку, відбору та підготовки студентів до НДДС – студентські олімпіади, конкурси наукових робіт (курсіві, дипломні, проекти тощо); підготовка та проведення конференцій (семініарів, круглих столів тощо);
- розробка цікавих та дієвих пропозицій щодо вдосконалення НДДС, сприяння в наукових розвідках;
- вивчення, узагальнення, аналіз та популяризація досвіду НДДС інших вищих навчальних закладів;
- сприяння студентам, які беруть участь у конкурсах, академічних програмах для вивчення мов, стажування, навчання за кордоном, отримання стипендій та грантів;
- проведення попереднього відбору та апробації кращих дослідницьких робіт студентів та їх презентація на конкурсах [7, 93–94].

До структури студентського наукового співтовариства входять гуртки (предметні наукові гуртки), що об'єднують студентів, які здійснюють НДД на певній кафедрі (факультеті) університету. *Студентські наукові гуртки* – «одна з форм наукової діяльності студентів, спрямована на розширення наукового потенціалу й формування навичок науково-дослідницької діяльності в студентів у вільний від навчання або спеціально наданий час» [7, 95]. Як правило, діяльність таких гуртків ґрунтується на дослідженні наукової теми кафедри (декількох кафедр, факультету), відповідає науково-тематичному плану цього структурного підрозділу.

Функціонування студентських наукових гуртків допомагає здобувачеві вищої освіти багатогранно оволодіти майбутньою професійною діяльністю; набути нових наукових знань із дисциплін, що вивчаються; сформувати навички застосування теоретичного багажу знань на практиці [10, 164].

Студентський науковий гурток у вищому навчальному закладі виконує низку завдань:

- поглиблене вивчення студентом окремої (за інтересом) дисципліни;
- оволодіння методологією наукової роботи;
- організація та проведення студентських наукових конкурсів, конференцій, семінарів та ін. з метою популяризації досягнень дослідження;

- розвиток інтересу до ведення творчого пошуку;
- виявлення та подальша підготовка обдарованих студентів із метою вирішення актуальних проблем сучасних наук.

Зазначимо, що специфікою функціонування студентського наукового гуртка є залучення до досліджень студентів молодших курсів, які набувають елементарних умінь роботи з науковими джерелами, укладання бібліографії, складання плану та формування тексту повідомлення (реферату), виголошення отриманих результатів перед аудиторією.

Багато спільного з діяльністю студентського наукового гуртка має *проблемна група*, тобто «група студентів, які спільно працюють над вирішенням тієї чи іншої наукової проблеми під керівництвом викладача» [7, 96–97]. Перевагою такої форми роботи є більш глибоке занурення в одну тему, її різнопланове вивчення всіма учасниками гуртка.

М. Фіцула серед форм НДДС виділяє *проблемні студентські лабораторії* (ПСЛ), які передбачають у своїй діяльності вивчення та аналіз документів, використання інтерактивного навчання (ділові ігри), організація та проведення експерименту. Перевагою діяльності ПСЛ є те, що тут переважає колективна робота – кожен із учасників відповідає за вирішення персональної частини проблеми. Науковець наголошує на тому, що саме ця форма роботи становить важливий крок до повноцінної НДД [10, 165].

Суттєвим показником рівня проведення НДДС є організація та проведення *наукових та науково-практичних конференцій* студентів, на яких молоді науковці можуть продемонструвати результати проведених досліджень, обговорити дискусійні питання й, відповідно, підвищити свій науковий рівень. За результатами таких заходів публікуються збірники наукових праць студентів, де й оприлюднюються найбільш значимі досягнення. Зокрема візитівкою студентської наукової діяльності в Миколаївському національному університеті стала щорічна студентська науково-практична «Студентство. Наука. Сучасність», що організовується та проводиться в рамках Дня науки.

На нашу думку, важливим завданням є спонукати студентів до участі в *конкурсах*

наукових робіт різних рівнів, що дасть можливість виявляти та розвивати обдаровану молодь, активізувати НДДС, підготувати їх до участі в міжнародних наукових заходах, а відтак сформувати молоду наукову еліту України.

Нам імponує думка О. Копусь про те, що робота над проектами, участь у науково-практичних конференціях та в конкурсах наукових робіт (університетських, регіональних, всеукраїнських), співпраця з науково-педагогічних складом випускових кафедр філологічних факультетів (інститутів) щодо створення програм навчально-методичних комплексів є ефективним поштовхом до формування професійної компетентності, фахової майстерності майбутнього вчителя української мови, розвитку вмінь віднаходити, аналізувати, самостійно ставити та виконувати різноманітні творчі завдання [3, 11].

Означені та проаналізовані нами форми НДДС формують компетентність студента в науково-дослідній діяльності, тобто знання, що є підґрунтям до організації та проведення теоретичної бази дослідження, а саме: самостійно організовувати розумову діяльність; здійснювати аналіз літератури, складати анотації першоджерел та їх реферувати; обґрунтовувати актуальність дослідження, визначати його мету та завдання, об'єкт та предмет; формулювати гіпотезу та доводити її; оперувати термінологічним апаратом тієї сфери, в якій проводиться дослідження; обґрунтовувати наукову новизну та практичне значення дослідження, захищати результати проведеного наукового пошуку; встановлювати між предметні зв'язки (наприклад, у методиці навчання української мови – лінгвістика, лінгводидактика, педагогіка, психологія тощо) [1, 265].

Практичні дослідні завдання передбачають науковий аналіз педагогічного досвіду, осмислення педагогічних ситуацій та моделювання більш ефективного змісту способів і прийомів педагогічної роботи. Це робота з педагогічними плакатами, вправи на тренування спостережливості, проєктивні завдання, призначені для вироблення вмінь самостійно розробляти уроки, позакласні заходи. До зошитів для самостійної роботи студенти вносять педагогічні факти, ситуації, явища, що спостерігалися ними, та визначають характер ситуації (стандартна, нестандартна),

ознаки її прояву (істотна, неістотна), оцінку поведінки учителя, учнів, оцінку їхньої позиції, вибір педагогічно доцільність прийомів і засобів, передбачення, прогнозування можливих результатів впливу на колектив, окрему особистість [5, 141].

У системі організації та проведення проаналізованих форм НДДС особливе місце належить поняттю «наукова комунікація» «як обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими та спеціалістами». У процесі наукової комунікації дослідники виділяють п'ять основних складових:

1) комунікант – відправник повідомлення (особа, яка висуває нову ідею або збирає необхідний матеріал, опрацьовує наукові джерела та передає інформацію);

2) комунікат – повідомлення (фіксована чи нефіксована наукова інформація, закодована за допомогою символів, знаків, кодів – публічна наукова доповідь (повідомлення) на конференціях, що оформляється у формі наукового звіту, статті з додатками – графіки, схеми, діаграми, плакати тощо);

3) канал (шляхи передачі зібраної наукової інформації – це зустрічі, конференції, радіо, телебачення, Інтернет, видавництво, бібліотека та ін., що забезпечують можливість безпосередньої чи опосередкованої науковим обміном інформацією);

4) реципієнт – отримувач повідомлення (особа, якій призначена інформація і яка певним чином тлумачить, пояснює та відгукується на неї);

5) зворотний зв'язок – відгук реципієнта на наукове повідомлення (цитування, посилення, відгук, рецензія, реферат, стаття, включення ідей автора у відповідну дисципліну тощо) [11, 18–22].

Отже, навчально- та науково-дослідна діяльність студента під час навчання у виші є невід'ємною складовою його професійної підготовки. Майбутній вчитель української мови повинен вміти добирати та аналізувати

фахову літературу, апробувати досягнення науки, впроваджувати у власну діяльність інноваційні технології.

Список використаних джерел

1. Вітвицька С. С. Онови педагогіки вищої школи. Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання / Світлана Сергіївна Вітвицька. — 2-ге вид. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 384 с.
2. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень : навчальний посібник / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв. — 5-е вид. — К. : Видавничий дім «Професіонал», 2008. — 240 с.
3. Копусь О. Організація науково-дослідницької діяльності студентів у професійній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури // Ольга Копусь / Українська мова і література в школах України. — 2015. — № 3. — С. 10—12.
4. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Крушельницька Ольга Володимирівна. — К. : Кондор, 2009. — 260 с.
5. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2007. — 399 с.
6. Пентиліук М. І., Гайдаєнко І. В., Окуневич Т. Г. та ін. Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови та методики її навчання) : Навчально-метод. для студентів. — К. : Ленвіт, 2010. — 120 с.
7. Пехота О. М. Основи педагогічних досліджень: від студента до наукової школи : навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, І. П. Єрмакова. — Миколаїв : Ліон, 2011. — 340 с.
8. Підготовка педагога для об'єднаної Європи: контекстно-компетентнісна модель (Н. М. Дем'яненко) // Теоретико-методологічні засади модернізації змісту гуманітарної освіти у вищій школі України : монографія / [К. Є. Балабанові, Н. М. Дем'яненко, Н. О. Дівінська та ін.] ; за заг. ред. Г. В. Онкович. К. : Педагогічна думка, 2013. — 118 с.
9. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навчальний посібник / Зінаїда Іванівна Слєпкань. — К. : Вища школа, 2005. — 239 с.
10. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / Михайло Миколайович Фіцула. — К. : Академвидав, 2006. — 352 с.
11. Цехмістрова Г. С. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Г. С. Цехмістрова. — 2-е вид., доп. — К. : Видав. дім «Слово», 2012. — с. 7.
12. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник [2-ге вид., перероб. і доп.] / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. — К. : Знання-Прес, 2002. — 295 с.

LILIA RUSKULIS

Kherson

THE PECULIARITIES OF ORGANISATION OF RESEARCH ACTIVITIES OF THE FUTURE TEACHERS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article analyzes the place of educational and scientific-research work in preparation future teacher of Ukrainian language, the criteria for determining its content and character; the direction (teaching work

and the actual scientific research), the main tasks that are solved during the conduct of research students; an outline of the types of educational and research activities of students and the methods of their introduction in educational process of universities: the scientific club, the student scientific society, the group with the special interest, the problem group, the problem students laboratory; methods of organization and conducting of scientific and scientific-practical conferences and the competitions of scientific works of students.

Key words: the educational and scientific-research work, the scientific club, the student scientific society, the problem group, the problem students laboratory, the scientific and scientific-practical conference, the competition of scientific works of students.

ЛИЛИЯ РУСКУЛИС

г. Херсон

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

В статье проанализированы место учебно- и научно-исследовательской работы в процессе подготовки будущего учителя украинского языка, критерии, определяющие ее содержание и характер; направления (учебно-научная работа и собственно научные исследования), основные задачи, которые решаются в ходе проведения научных исследований студентами; охарактеризованы виды учебно- и научно-исследовательской деятельности студентов и методика их внедрения в учебный процесс вузов: научный кружок, студенческое научное общество, проблемная группа, проблемная студенческая лаборатория; пути организации и проведения научных и научно-практических конференций и конкурсов научных работ студентов.

Ключевые слова: учебная и научно-исследовательская работа, научный кружок, студенческое научное общество, проблемная группа, проблемная студенческая лаборатория, научная и научно-практическая конференция, конкурс научных работ студентов.

Стаття надійшла до редколегії 29.04.2016

УДК 372.36.035(045)

ОЛЕНА САС

м. Хмельницький

lproperechnjak@mail.ru

СОЦІАЛЬНО-РОЛЬОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ 6–7-РІЧНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті порушено актуальну проблему організації соціально-рольової діяльності дітей 6–7-річного віку, проаналізовано наукові дослідження, підходи педагогів та психологів щодо визначення дефініцій «соціальна роль» «соціально-рольова діяльність», «соціально-рольова діяльність дітей 6–7-річного віку». Подано детальну характеристику рольової діяльності та розкрито її значення у формуванні особистості дітей 6–7-річного віку. В статті розкрито окремі аспекти розвитку дітей 6–7-річного віку, специфіку цього вікового періоду. У дослідженні акцентовано на необхідності врахування рольової сутності дитячої особистості в процесі формування її життєвої компетентності.

Ключові слова: діяльність, соціальна діяльність, провідна діяльність, соціальна роль, соціально-рольова діяльність, міжрольова взаємодія, діти 6–7-річного віку.

Відповідальним етапом у життєвому циклі становлення особистості є період переходу від дошкільного до молодшого шкільного дитинства (вік 6–7 років). В цей період відбувається зміна виду провідної діяльності, поява нової соціальної ролі учня, розширення сфери потреб і мотивів, якісних перетворень у всіх сферах фізичного, психічного і соціального розвитку дитини, що в свою чергу

призводить до новоутворень в інтелектуальній, емоційно-вольовій сферах, ставленні до себе й оточуючих. Соціально-рольова діяльність дитини виступає компонентом формування її життєвої компетентності і сприяє оптимальному входженню дитини в систему суспільних відносин, забезпечує можливість реалізації її самості та об'єктивної оцінки оточуючого.